

ИСТОРИЧЕСКА ТРАКИЯ – ДИНАСТИИ И ЦАРСТВА

Кирил Йорданов

Тракийската държавност е многоетносна и по различно време, както би следвало да се очаква от “най-многолюдните хора на света след индусите”, които, обаче не били обединени и “никога няма да се обединят”. Тази оценка на Херодот (Her. 5,3) отразява закономерността на историческото битие на етносно организирани общества, които през древността образуват, когато са в разцвет, териториални царства (монархии).

Анонимният владетел, погребан във Варненския енеолитен (халколитен) некропол, е първият сигурно засвидетелстван цар в Тракия преди траките (прототраките) (Pogozhanov, K. 2003: 285–286). Той е принадлежал към аристократически род, от конници от северната степ или моряци, износители на мед/медни изделия и вносители на средиземноморски стоки. Другият хронологически сигурно известен владетел е този, който е държал в ръцете си съдовете на Вълчитрънския златен сервиз, датиран около и след втората половина на XIV в. пр.Хр. Според специалистите златото, от което е изработено съкровището, със сигурност има карпато-дунавски произход. Очевидно запазената част от съкровището е била комплект за ритуали по време на тържествени церемонии, свързани с орфическата доктрина. Несъмнено съкровището от Вълчитрън е солидно доказателство за функционирането на институцията цар жрец, много близка, ако не и идентична до институцията на владетелите от Минойския Крит и Микена (Бонев, Ал. 2003: 26–29). Фигурата на царя жрец, ако се употребят Омировите метафори, се родее с бога на войната Арес самият той “родом от Тракия”. Богът дори приема образа на тракийския цар Акамант Бързоногия, който идва от района на Тракийския Херсонес, т.е. от владенията си, да помогне на трояните (*Hom.* II. 2. 844–845; 5.461–462; 6.5–11) в компания с другия герой Пейрой. Със сигурност тези области са тракийски царства съгласно внушенията на Омир (Jordanov, K. 2002a: 273). Такива те останали и след заселването на елините през VIII и VII в. пр. Хр. по бреговете на

Егеида и Тракийския Херсонес. Най-добрата и автентична информация за тези ранни тракийски военно-политически организации през I хил. пр. Хр. дължим на Херодот.

Омир споменава тракийски владетели и херои-бойци, които идват под Троя от “гълъстопочвената Тракия”, “майка на овце”, и са “коневъди”, “копиеносци” и “бойци на колесници”. Споменаваният вече Пейрой бил улучен в гърдите от медно копие, но ахеите не успели да вземат доспехите му, нито оръжието му, защото край него застанали траките с по две копия в ръце. Бойците на Пейрой били вчесали косите си в остър перчем на темето – същинския белег за аристократически произход у траките – и отблъсквали враговете си (*Hom.* II.4. 520–538).

Царете на Микенска / Орфическа Тракия са най-ярко изяви в региона при устието на р. Места (ант. Нестос) и на запад от него. Първият известен от тях е споменатият Диомед – базилевс на Бистоните, противник на Херакъл в осмия му подвиг. Ликург обаче е по-известен, защото преследвал кърмачките на Дионис, а и самия бог, когото удрял с остен, та го принудил да се хвърли в морето (*Hom.* II.6. 130–140). Царството на Ликург е локализирано и край Хелеспонта, където богът си отмъстил с ослепяване и разпъване на кръст в една фабула, която свързва родословието на Орфей с Ликурговата династия (Фол, Ал. 1997²: 233–243). Нейното място в митографската книжнина си остава земята на едоните. Едонската династия е добре позната на класическите автори като противник и партньор на елините, и особено на атиняните.

През последните години на VI в. пр. Хр. започнала подготовката на Гръко-персийските войни, методически планирани от династията на ахеменидите в Персия чрез техния най-виден представител Дарий I (522 – 486 г. пр. Хр.). Той прекосил Източна европейска Тракия до устието на Дунав и го преминал, за да покори скитите и по този начин да включи Черноморско-Кавказкия басейн в империята си. Този поход е датиран между 515 и 512 г. пр. Хр. Предполага се, че Дарий основал своя сатрапия (военно-административна териториална единица) в европейска Тракия по Егейското крайбрежие, защото той и наследникът му Ксеркс (486 – 464 г. пр. Хр.) поставили свои гарнизони в градовете при устията на реките Марица/Хеброс, Места/Нестос, Струма/

Стримон. Тогава тракийските владетели за пръв път влезли в преки стопански и политически отношения с персийската администрация (Jordanov, K. 2003: 39–54).

Възникването и укрепването на Одриското царство е най-наситеният израз на столетната политическа традиция на Микенска Тракия след Троянската война, който е бил благоприятстван от различни вътрешни и външни фактори в края на VI и в началото на V в. пр.Хр. Територията на тази държава лежи по поречието на Тунджа (ант. Гонзос), от изворите ѝ в Стара планина (ант. Хемус) северо-западно от Казанлък до съединяването ѝ с Хеброс при гр. Едирне в европейска Турция и надолу по долината на тази най-голяма тракийска река до Егейско море. Тази земя разполага с отлични комуникации към и по западния бряг на Понта, по северното крайбрежие на Пропонтида и има излази към Тракийския Херсонес и Хелеспонта.

Тукидид пръв споменава най-ранните действия на одриските владетели. Според него Терес, бащата на Ситалк, пръв създал обширното царство на Одрисите, което заело по-голямата част от Тракия. Сведението съдържа косвена, но сигурна информация за съществуването на одриски династически дом до Терес, но имената на тези предшественици на основателя не са известни (*Thuc.* 2.29.2).

Терес използвал очевидно не само персийския имперски опит, но и военния вакуум, който се създал на североизток след оттеглянето на Дарий I от Скития. Царят утвърдил границите на държавата си по долното течение на Дунав (ант. Истрос), където срещнал спускащия се на юг скитски цар Ариапейт и скрепил мирното си споразумение с него, като му дал за жена една от дъщерите си (*Her.* 4.80.1).

Ситалк е вторият син на Терес, който заел престола около 445 г. пр.Хр. Първият дипломатически акт на новия одриски цар е описан от Херодот. В одриския царски дом потърсил убежище скитският цар Скил, а в скитския при Октамасад – анонимен брат на Ситалк. Царете се споразумели без конфликт, разменили бунтовниците и потвърдили границата между двете държави в делтата на Истрос (*Her.* 4.80. 1–5). След осигуряването на северния си тил Ситалк насочил усилията си на югозапад към териториите на запад от р. Нестос със самочувството на владетел, който дели

контрола над егейските градове с Атина и увеличава постъпленията си от данъци.

Още през 30-те години на V в. пр. Хр. одриският цар станал търсен партньор и на Спарта, и на македонския владетел Пердика II, но след активна дипломатическа дейност той предпочел да бъде съюзник на Атина, като сполучил да направи сина си Садок почетен гражданин на полиса (*Thuc.* 2. 29. 4–7; 2. 67. 1–4; *Aristoph.* Ach. 142–150). Воден от свои трайни държавно-политически интереси, Ситалк предприел и поход в Пеония и Македонското царство през късната есен на 429 г. пр. Хр. (Йорданов, К. 2003: 2–5).

Севт I, наследникът на Ситалк, укрепил военно-политическата мощ на Одриското царство. Събираните от него данъци за една година достигнали годишна стойност от 400 таланта (400 x 26 kg) в злато и сребро, а към тях се добавяли много подаръци от благороден метал, платове и изделия, поднасяни и на царя, и на аристокрацията (*Thuc.* 2.97.3). В самия край на V и първите две десетилетия на IV век Одриското царство навлиза в период на временен упадък поради сепаратистични династични борби. Нов възход Одриската държава има при прочутия си владетел Котис I (383/382 – 359 г. пр. Хр.). Той е официален съюзник на Атина и е подкрепян понякога от нея политически и финансово. Същевременно Котис постоянно се стараел да усилва натиска си върху градовете в Тракийския Херсонес и по прилежащите му земи в Пропонтида. Югоизточната посока на действията си оставала в сила, но царят бил достатъчно енергичен и гъвкав, за да следи за интересите си и в тракийския Югозапад от Маронея към устието на Нестос. Там той поддържал военно-данъчните си отношения с егейските градове, но изглежда не се отказвал и от нападения, както личи от съдействието, което оказал на трибалите начело с Халес срещу Абдера през 375 г. пр.Хр.

Междувременно в началото на 359 г. пр.Хр. Филип II успял да заеме престола в македонската столица Пела (при с. Св. Апостоли на десния бряг на Долен Вардар) и потърсил среща с одриския владетел Котис I [Corvisier, J.-N. 2002: 30–31]. Реакцията на Атина била заговор и политическото убийство на Котис I.

След смъртта на големия политик и държавник Одриското царство било поделено между трима владетели. Керсеблепт, син

и законен наследник на убития цар, запазил земите на изток от Марица, Амадок, определян като Втори, получил хинтерланда на Мароня, Берисад – хинтерланда на запад от града до долното течение на Стримон.

Разделянето на голямата държава улеснило експанзията на Филип II на изток. В 356 г. пр.Хр. той вече владее златоносната планина Пангей, разбил коалиция от Кетрипорис и от царете на Пеония и на Илирия, която искала да го спре с война (Corvisier, J.-№ 2002: 182), а в 346 г. пр. Хр. заставил Керсеблепт да сключи мир.

Стратегията на Филип II била да се отслаби Одриската държава и цяла Тракия да се постави под контрол. През 346 г. пр. Хр. македонският владетел прогонил Керсеблепт от твърдината му на Свещената планина над Пропонтида, а през 342/341 г. пр. Хр. го заставил да капитулира след тежка военна операция.

Наследявайки баща си, делото, войската и плановите му, Александър (336 – 323 г. пр. Хр.) също започнал начинанията си с военен поход в Тракия, за да осигури северния си тил. През пролетта и лятото на 335 г. пр. Хр. той повторил пътя на Филип II по Егейското крайбрежие и от устието на Марица достигнал Кабиле. Александър III отхвърлил пресрещналия го трибалски цар Сирм, завладял остров Певке в Истрос, преминал на левия бряг на реката и заставил трибалите, гетите и дори келтите да сключат мир с него. Още в началото на 334 г. пр.Хр. Александър обявил страната като своя – начело със стратег. Въпреки че на този пост се сменяли даровити пълководци, стратегите на Тракия нямали особен успех срещу местните тракийски династии през следващите години (Yordanov, K. 2003: 243–248). Третият от тях, Зопирион, неразумно предприел поход на север и паднал на бойното поле в сражение със скити или гети вероятно през 325 г. пр.Хр.

Всъщност слабата македонска власт се дължала както на персийския поход, който поглъщал всички ресурси на Македония, така и на тракийските царе. Сред тях най-популярен е Севт, наречен Трети, който през 30-те и 20-те години на IV в. пр.Хр. възстановил частично Одриското царство. През 313/312 г. пр.Хр. Севт III, който резидира в столицата си Севтополис на р.Тунджа (ант. Тонзос), се присъединил към въстанието на западнопонтийските градове Калатис, Истрос, Томи, Дионисополис и Одесос срещу Лизимах, наследника на Александър Велики в Тракия.

Въпреки че Лизимах положил големи военно-политически усилия да наложи властта си в Тракия, той не успял. Най-доброто доказателство за това е поражението и дори пленяването му от гетския владетел Дромихайт през 293/292 г. пр.Хр.

След смъртта на Лизимах през 281 г. пр.Хр., който бил погребан от сина си Александър, рожба на брака на диадоха с одриска принцеса, Тракия навлязла в периода на остра политическа криза. Авангардни келтски отряди проникнали в Югоизтока и през Елада достигнали Мала Азия, а в Тракия създали свое царство в близост до Бизантион и до градовете по Пропонтида. Келтското царство с нелокализирана столица Тиле просъществувало от 277 до 214/213 г. пр.Хр. Това царство също не попречило на развитието на тракийския политически живот (Delev, P. 2003: 107–113).

През последните години на III и в началото на II в. пр.Хр. известно политическо влияние в Пропонтида, Тракийския Херсонес и част от Северна Егеида упражнявали македонският цар Филип V (221 – 179 г. пр.Хр.) и сирийският Антиох III Велики (223 – 187 г. пр.Хр.), но то било краткотрайно. Владетели от Югоизточна Тракия, които по това време плътно контролирали териториите си, не се страхували да се противопоставят дори и на римляните както сами, така и в съюз с други царе (*Tit.Liv.* 38.40).

След превръщането на Македония в римска провинция през 148 г. пр.Хр. траки започнали да нахлуват в нея. Римляните изчакали подходящия момент, който настъпил в края на 70-те години на I в. пр.Хр., след разгрома на понтийския владетел Митридат VI, и предприели първото си нахлуване. То било осъществено от проконсула на Македония Марк Теренций Варон Лукул, който през 72 – 71 г. пр.Хр. завладял градовете по западния бряг на Понта от Аполония до Истрос, както и Филипополис и Кабиле.

Наскоро след това на политическата сцена в тракийското пространство се появил могъщият гетски базилевс Бурбиста. Неговата държава бързо се уголемила заради изключителните качества на конницата му, която успешно действала на терена южно от Дунав чак до Месамбрия на Западния Понт. Бурбиста е забележителен и със своя жрец-съветник Декеней, който, по сведения на Страбон, играл при него ролята на Залмоксис (*Strab.* 7.3.5). Дори Помпей Велики потърсил съюзничеството и помощ-

та на този знаменит владетел преди решителния си сблъсък с Цезар в битката при Фарсала в Тесалия през 48 г. пр.Хр. Бурбиста изчезва от писмените извори във времето между убийството на Цезар в сената на 15 март 44 г. и 42 г. пр.Хр.

Впоследствие дипломатията на Октавиан Август (27 г. пр.Хр. – 14 г. след Хр.) лесно открила верните си владетели в Тракия. Най-добър пример за такава фигура е цар Котис, брат на Реметалк I, при когото в 23 г. пр.Хр. пристигнала официална римска делегация. За да се превърне столицата на Котис Бизия в опорен пункт на ранно влияние на победителите над все още неусмирените тракийски земи, в града бил издигнат храм на римските богове. Котис починал около 19/18 г. пр.Хр., но брат му, споменатият Реметалк I, който бил и настойник на синовете му, продължил да представлява династията на сапеите. Той именно победил жреца Вологез, водач на бесите в голямо антиримско въстание, което продължило до 11 г. пр.Хр., с помощта на римския управител на малоазийска Памфилия Луций Калпурний Пизон (*Dio Cass.* 54.34. 1–7).

Държавата на Реметалк I приблизително покривала старите предели на одрисите от времето на Ситалк, когато те контролирали земите от устието на Нестос до устието на Истрос. През 12 или 13 г., когато той умрял, император Август разделил територията между сина му Котис и брат му Раскупорис. Три години по-късно, през 15 г., император Тиберий учредил провинция Мизия по цялото протежение от Средния Дунав до устието му и изчакал нов повод за намеса на юг от Хемус. Той се появил в 19 г., когато Раскупорис убил Котис, и Тиберий разделил останките от държавата на Одрисите между Реметалк II и малолетните наследници на Котис (*Tac. Annal.* 2.64. 1–5; 2.65. 1–5; 2.67. 1–4). Тези владетели оставали все по-изолирани от подвластните им траки и изцяло ангажирани в дипломатическите си отношения с Рим, поради което въстанията за независимост се организирали без тях. През 21 г. Реметалк II бил обсаден във Филипополис от въстаници, между които имало дори одриси (*Tac. Annal.* 3.39), а през 26 г. се надигнали т.нар. планински траки, които отказали да изпращат младежи в римските помощни войски (*Tac. Annal.* 4.46–47; 4.51). Последният независим цар в Тракия Реметалк III се появил скоро след това, между 38 и 45 г., когато бил убит от

своите. Император Клавдий реагира веднага, изпратил в Тракия допълнителни римски войски и обявил бившата васална държава за сенатска провинция през 45 г. (Jordanov, K. 2002b: 33).

ЛИТЕРАТУРА

Боневал 2003: Боневал. Ранна Тракия. Формиране на тракийската култура – края на второто – началото на първото хилядолетие пр. Хр. – В: Разкопки и проучвания, кн. XXXI. Марин Дринов. София.

Йорданов 2003: Йорданов, К. Политическите отношения между Тракия, Македония и Пеония ок. 432 – 281 г. пр. Хр. – В: История, кн. 3–4, 2–10. София.

Фол 1997: Фол, Ал. История на българските земи в древността до края на III в. пр.Хр. София.

Corvisier 2002: Corvisier, J.-N. Philipp II de Macedone. Paris.

Delev, P. 2003: From Corupedion towards Pydna: Thrace in the Third Century. – In: Thracia XV. In honorem annorum LXX Alexandri Fol. Tangra TanNakRa. Sofia, 107–120.

Jordanov 2002a: Jordanov, K. Les états des Thraces jusqu’au Ve s. av. J.-C. – In : Proceedings of the Eighth International Congress of Thracology. Thrace and the Aegean. Vol. I. Sofia, 273–280.

Jordanov 2002b: Jordanov, K. Eléments d’histoire politique de l’état thrace. – In: L’or des Thraces. Trésors de Bulgarie. Europalia-Bulgaria, 29–35.

Jordanov 2003: Jordanov, K. Achaemenido-Thracica : Attempts at political and Administrative Control (ca. 515–466 BC). – In: Thracia XV. In honorem annorum LXX Alexandri Fol. Tangra TanNakRa. Sofia, 39–54.

Porozhanov 2003: Porozhanov, K. The History of Ancient Thrace, the Old History of Europe, and Old World History (Some Problems of Theory and Methodology). – In: **Thracia XV. In honorem annorum LXX Alexandri Fol.** Tangra TanNakRa. Sofia, 281–293.

Yordanov 2003: Yordanov, K. Alexander of Lynkestis and Memnon – Strategoi in Thrace (335–331/330 B.C.). – In: **Thracia Pontica VI.2. Thracia Pontica. Series I. Proceedings of the Intenational Symposium.** Sofia, 243–248.